

19. YÜZYIL SONLARINDA EDREMİT'TE BEŞ KÖYLÜ BEŞ TEREKE

İsmail ARSLAN*

Özet

Şer'îye sicilleri, Osmanlı İmparatorluğu'nda kadılar tarafından mahkemelerde tutulan zabıtlar, merkezden gelen emir, ferman ve mahalli kararların yanında önemli olayların kaydedildiği defterlerdir. Osmanlı döneminde kırsal hayat üzerine çalışan araştırmacıların müracaat edeceği kaynakların başında şer'îye sicilleri gelmektedir. Şer'îye sicilleri içerisinde en sık rastlanan kayıtlar arasında ise 'tereke'ler öne çıkmaktadır. Kısaca 'ölen kişinin geriye bıraktığı menkul ve gayrimenkul mal varlığının kaydedildiği belgeler' olan terekeler, Osmanlı taşrasının en küçük idari birimleri olan köylerdeki toplumsal hayata ışık tutan çok önemli kaynaklardır. Bununla birlikte şer'îye sicilleri içerisinde köylülere ait tereke kayıtları sık rastlanan kayıtlardan değildir. Literatürde Osmanlı dönemi köy hayatı üzerine yapılmış yeterince çalışmanın bulunmaması da bu durumu açıklar niteliktedir. Bu çalışmada, H. 1306/ M. 1888-89 tarihli ve 1244 numaralı Edremit Şer'îye Sicilleri içinde beş köylüye ait tereke kaydı üzerinden 19. yüzyıl sonlarında Edremit köylülerinin sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel yapısı incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Edremit, Kadı Sicilleri, Tereke, Köylü, 19. Yüzyıl.*

Five Villagers and Five Terekes in Edremit in the Late 19th Century

Abstract

Minutes inscribed by judges of Ottoman Empire in courts called Court Records (Şer'îye Sicilleri). These books include orders and firmans send by Capital and local ordinance as well as reports of important events. These records come first among the sources for those researchers whose interest is Ottoman rural life. In Court Records, among the most frequent records are 'Tereke' registries. Tereke is a kind of registry that catalogues all personal belongings and real estates of a deceased one. This aspect of these registries make them very significant resources which shed light on social life in

---

* Doç. Dr., Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi Tarihi Eğitimi Ana Bilim Dalı.

villages which were the smallest administrative units of Ottoman country. However, *Terekes* belonging villagers are not found as commonly as the others. Correspondingly, the lack of studies on Ottoman village life in the relevant literature reveals this fact. In this study, 19th century socio-economic and socio-cultural structure of Edremit villagers are looked into by analysing five villagers' *Terekes* found in Edremit Court Records with the number of 1244 and dated in 1888 and 1889.

Key Words: *Edremit, Court Records, Tereke, Villager, 19th Century.*

GİRİŞ

Şer'îye sicilleri, 1960'lı yıllardan bu yana Osmanlı tarihinin özellikle de Osmanlı taşrasının sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel yapısının aydınlatılmasında araştırmacıların sıkça müracaat ettikleri birinci elden bilgi kaynakları arasında yer almaktadır.¹ Kadıların mahkemelerde gördükleri davaları kayıt altına aldıkları belgeler olan şer'îye sicilleri ferman, berat, hattı hümayun, emirname-buyrultu gibi devletin merkezinden taşraya gönderilen belgelerin yanı sıra hüccet, ilam, alım-satım, arzuhal, vasiyetname, tereke taksimi gibi yerel düzeydeki kayıtları da içermektedir. Bu kadar zengin içeriğe sahip olan siciller, mevcut literatürde başta arşiv belgeleri, kronikler, seyahatnameler, divanlar gibi diğer tarih kaynaklarıyla çapraz sorgusu yapılmadan ve eleştiriye tabi tutulmadan, çoğunlukla da transkribe edilerek kullanılmıştır.² Bununla birlikte günümüze değin siciller şehir tarihi, kadın çalışmaları, Müslim-gayrimüslim ilişkileri, toplumun maddi kültürü gibi konularda araştırmacıların yoğun olarak müracaat ettiği veriler arasındadır.

Şer'îye sicilleri içerisinde en çok rastlanan kayıt türlerinden olan terekeler ise ölen kişinin ardında bıraktığı mirasçılarının, mal varlığının, alacaklarının ve borçlarının kaydedildiği belgeler olması sebebiyle vefat edenin kişisel tarihinin

---

¹ Ömer Lütfi Barkan, yapmış olduğu kapsamlı çalışmalarla bu kayıtlara dikkatleri çekmiştir. Bkz. Ömer Lütfi Barkan, "Edirne Askeri Kassamına Ait Tereke Defterleri (1545-1659)" *Belgeler*, c. III/ sy. 5-6, (1966) s. 1-492. Ayrıca bkz.: Halil İnalçık, "15. Asır Türkiye İktisadi ve İctimai Kaynakları" *İktisat Fakültesi Mecmuası* c. 15/ No:1-4, (1953-54), s. 51-75.

² Bu konuda özellikle ilk çalışmalardan bazı örnekler için bkz.: Halit Ongan, *Ankara'nın 1 numaralı Şer'îye Sicili 21 Rebiülâhır-991 -Evahir-i Muharrem-992 (14 Mayıs 1583-12 Şubat 1584)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1958; Osman Ersoy, "Şer'îye Sicillerinin Toplu Kataloğuna Doğru", *Ankara Üniversitesi Dil-Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, c. XXI/ sy. 3-4, (1963), s. 33-85; Mücteba İlgürel, "Şer'îye Sicillerinin Toplu Kataloğuna Doğru", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, sy. 28-29, (1975), s. 123-166; Yusuf Halaçoğlu, "Şer'îye Sicillerinin Toplu Kataloğuna Doğru, Adana Şer'îye Sicilleri", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, sy. 30, (1976), s. 99-108.

19. Yüzyıl Sonlarında Edremit'te Beş Köylü Beş Tereke

kurgulanmasında da en etkili veriler arasında yer almaktadır.³ Literatürde tereke kayıtları ya da metrukât defterleri özellikle şehir tarihi araştırmalarında sıklıkla kullanılan kaynaklar arasındadır.⁴ Diğer yandan Osmanlı toplumunda bir tüccarın, ayanın, efendinin, şairin ya da herhangi bir sosyal sınıftan diğer insanların yaşamlarının ortaya konulmasında da terekelerden yararlanılmıştır.⁵ Köylerin ve köylülerin tarihinin ortaya çıkarılmasında tereke kayıtlarının kullanımı konusunda Halil İnalıcık'ın Bursa kadı sicillerinden seçtiği köy terekeleri çalışması ise literatürdeki ilk çalışmalardandır.⁶ Köy terekeleri, köyün sosyal ve ekonomik yaşamını incelenmesi noktasında zengin ve güvenilir birinci elden kaynaklardır.⁷ Bununla birlikte literatürde tereke kayıtlarının güvenilirliği konusunda bazı araştırmacıların, bu kaynakları kullanırken daha

³ Bkz.: Meropi Anastasiadou, *Tanzimat Çağında Bir Osmanlı Şehri Selanik*, çev. Işık Ergüden, İstanbul 2001, s. 32.

⁴ Bu konuda literatürde öne çıkan çalışmalar için bkz.: Meropi Anastasiadou, *Tanzimat Çağında Bir Osmanlı Şehri Selanik*, çev. Işık Ergüden, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2001; Haim Gerber, *Economy and Society in an Ottoman City, Bursa, 1600-1700*, The Hebrew University, Kudüs 1988; Hüseyin Özdeğer, *1463-1640 Yılları Bursa Şehri Tereke Defterleri*, İÜİF Türk İktisat ve İctimaiyat Tarihi Araştırmaları Merkezi Yayını, İstanbul 1988; Said Öztürk, *Askeri Kassama Ait 17. Asır İstanbul Tereke Defterleri (Sosyo-Ekonomik Tahlil)*, OSAV, İstanbul 1995; Suraiya Faroqhi, "Ticaret: 1480'lerde Bursa Tüccarları", *Osmanlı Dünyasında Üretmek, Pazarlamak, Yaşamak*, çev. Gül Çağalı Güven-Özgür TÜresay, İstanbul 2003, s. 153-177; Ali İhsan Karataş, "XVIII. Yüzyılda Bursa Halkının Ekonomik Yapısı", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. 15/ sy. 2, (2006), s. 231-264.

⁵ Bu konuda literatürde öne çıkan bazı çalışmalar için bkz.: Lajos Fekete, "XVI. Yüzyılda Taşralı Bir Türk Efendi Evi", çev. M. Tayyib Gökbilgin, *Belleten*, c. XLIII/ sy. 170, (1979), s. 457-480; İsmail Erünsal, "Türk Edebiyatı Tarihinin Arşiv Kaynakları IV: Lami'i Çelebi'nin Terekesi", *Journal of Turkish Studies (Türklük Bilgisi Araştırmaları)*, Vol. 14, Harvard University, (1990), pp. 179-194; Suraiya Faroqhi, "Köle Sahibi ve Kırsal Tefeci Olarak Bir Yapı Ustası: Sefer Mimarı Bursalı Hacı Abdullah", *Osmanlı Dünyasında Üretmek, Pazarlamak, Yaşamak*, çev. Gül Çağalı Güven, Özgür TÜresay, İstanbul 2003, s. 179-197; aynı yazar, "18. Yüzyıl Bursa'sında Zengin Olmak: Debbağ Hacı İbrahim'in Serveti", *Osmanlı Dünyasında Üretmek, Pazarlamak, Yaşamak*, çev. Gül Çağalı Güven, Özgür TÜresay, İstanbul 2003, s.199-216; Saadet Maydaer, "XVII. Yüzyılda Bursa'da Emekli Bir Kadı: Baldırzade Oğlu Derviş Mehmet Efendi ve Serveti", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. 17/ sy. 2, (2008), s. 569-592.

⁶ Bu konuda bkz.: Halil İnalıcık, "Osmanlı İdare, Sosyal ve Ekonomik Tarihiyle İlgili Belgeler Bursa Kadı Sicillerinden Seçmeler III Köy Sicil ve Terekeleri", *Belgeler*, c. XV/ sy. 19, (1993), s. 23-167. Ayrıca bkz.: Halil İnalıcık, "A Case Study of the Village Microeconomy: Villages in the Bursa Sancak, 1520-1593", *The Middle East and the Balkans under the Ottoman Empire Essays on Economy and Society*, Indiana University Turkish Studies, Bloomington 1993, s. 161-176.

⁷ Bu konuda Balıkesir köyleri örneğinde yapılmış bir çalışma için bkz.: İsmail Arslan, *19. Yüzyılda Balıkesir'de Tarımsal Üretim ve Köylüler*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, Balıkesir 2004.

dikkatli davranılması gerektiğine dair uyarıları da mevcuttur. Bu bağlamda örneğin İlber Ortaylı, Osmanlı şer'îye sicillerinin özellikle de tereke kayıtlarının tekrar değerlendirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Terekelerin bir şehirdeki veya köydeki halkın ekonomik durumunu yaklaşık olarak verdiği ancak tam yansıtmadığı görüşündedir. Ortaylı'nın bu konudaki gerekçesi ise her toplumda, özellikle de geleneksel toplumlarda insanlar, sorunu kendileri çözecekken gidip de resmi makamlara başvurmamalarıdır. Bireyler bir sır hükmündeki aile mirasını genellikle kendileri taksim ederlerdi. Ancak aile fertleri arasında büyük ihtilaf söz konusu olduğunda veya "sahipsiz ölü olma" durumunda mahkemeye müracaat edilir ve miras kayda geçirilirdi. Bireyler, bazı hallerde tereke taksimi için mahkemeye müracaat etseler bile, mallarını yine de gizlemekteydi. Bu nedenle Ortaylı, Osmanlı tarihinde servet tespiti için tek başına tereke defterleriyle veya kayıtlarıyla yetinilmemesi gerektiği görüşündedir.⁸

Osmanlı tarihi araştırmacılarından Rıfa'at Ali Abou-El-Haj ise, şer'îye sicillerinin yarı resmi kaynaklar olması sebebiyle taraflı olduğu yönünde bir değerlendirme yapmaktadır.⁹ Buna göre kayıtlardaki anlaşmazlıklar ve mahkeme müdahalesini gerektiren durumlar çok fazladır. Bu da sicillerin sosyal hayata yönelik olarak sadece problemleri göz önüne koyduğunu göstermektedir. Bundan başka köy düzeyinde aile fertleri, köyün ileri gelenleri ya da aile büyükleri tarafından çözüme kavuşturulan problemler defterlerde yer almamaktadır. Nitekim şer'îye sicillerinde köylere ait dava kayıtlarının yok denecek kadar az olması da pek çok problemin mahallinde halledildiğine delil olarak gösterilebilir.¹⁰ Kayıtlarda yer alan örneklem sayısı sınırlı olduğundan tereke kayıtlarının toplumsal evreni temsil yeteneği düşüktür. Bunların yanı sıra, mahkemeye çıkmak için belli bir ücret ödemek gerektiği için, sadece bu parayı verebilen köylülerin sorunlarını mahkemeye taşıyabildikleri gözden kaçırılmamalıdır. Bu noktada diğer insanların ihtilaflarının köy içinde, köyün ileri gelenlerinden hakemlik yapmalarını isteyerek, sulh yoluyla çözdükleri

---

⁸ Bkz.: İlber Ortaylı, "Kent Tarihinde, Kaynak Sorunları", *Osmanlı İmparatorluğu'nda İktisadi ve Sosyal Değişim Makaleler I*, Turhan Kitabevi, Ankara 2000, 2. bs., s. 142.

⁹ Bkz.: Rıfa'at Ali Abou-El-Haj, "Daily Life in 16th Century Ottoman Jerusalem: Kafalah as a System of Social Control", *9th Congress of Social and Economic History of Turkey*, 20-23 Ağustos 2001, Dubrovnik, Hırvatistan.

¹⁰ Örneğin bu çalışmaya konu olan 1244 numaralı Edremit Şer'îye Sicilleri içerisinde yer alan toplam 232 hüküm (defterdeki hükümler 186'dan başlayıp, 418'de bitmektedir) kaydından sadece beş tanesi Edremit köylülerine ait terekedir. Bkz.: Edremit Şer'îye Sicilleri (bundan sonra EŞS), numara (bundan sonra nr.) 1244, 48 s.

19. Yüzyıl Sonlarında Edremit'te Beş Köylü Beş Tereke

düşünülebilir.¹¹ En azından köydeki bazı problemlerde bu yönteme başvurulduğu bilinmektedir. Çünkü sicillerde, muhtemelen başta köyün veya ailenin ileri gelenlerine havale edilmiş olmasına rağmen sonunda mahkemeye getirilen davalar göze çarpmaktadır.¹² Bu gibi örneklerde, köyün veya ailenin güvenilir kişileri mirasçılar arasındaki problemi çözemedikleri için mirasçıların birinin ya da tamamının mahkemeye başvurdukları anlaşılmaktadır. Diğer yandan mahkemeye olan uzaklık, kadıya getirilen davaların sayısını etkileyen sebeplerden bir başkasıdır. Ancak yine de bu durumun, mahkemenin rolünü azaltmadığını; aksine kadı mahkemelerinin sürekli olarak ve tekrar tekrar kullanıldığını vurgulamak gerekir. Osmanlı İmparatorluğu'nda uygulanan millet sistemine göre, cemaat ileri gelenleri tarafından kendi içlerinde adli yargılama hakları olan Hıristiyan köylülerin bile Osmanlı kadısına başvurmaları, şikâyet ve iddiaları hakkındaki hükmü şeriatın otoritesine bırakmaları bunun en açık delilidir.¹³

Tereke kayıtları her ne kadar köylerin ve köylülerin sosyal ve ekonomik yapısını sınırlı sayıda örnekler üzerinden yansıtmakla birlikte; vefat edenlerin köy toplumunun değişik kesimlerinden geliyor olması sebebiyle terekeler, köyün ve köylünün genel sosyo-ekonomik durumu hakkında bize bir fikir vermektedir. Bu çalışmada H. 1306/M. 1888-89 tarihli ve 1244 numaralı¹⁴ Edremit Şer'îye Sicilleri içerisinde yer alan ikisi Havran-ı Kebir,¹⁵ geri kalan üçü ise Karaisalar, Çorak ve Örencik köylerinden beş köylüye ait tereke

---

¹¹ Bu konuda şer'îye sicillerinden örnekler hususunda bkz.: Abdülmecit Mutaf, "Amicable Settlement in Ottoman Law: Sulh System", *Turcica*, Vol. 36, (2004), pp. 125-140. Ayrıca bkz.: Zeynep Dörtok Abacı, "Bir Sorun Çözme Yöntem Olarak Sulh: 18. Yüzyıl Bursa Kadı Sicillerinden Örnekler ve Düşündürdükleri", *OTAM*, sy. 20, (2006), s. 105-115.

¹² Bu çalışmada incelenen Avunya nahiyesi Karaisalar obası sakinlerinden Sarıcaoğlu İbrahim'in terekesi bu konuda önemli bir örnek gibi durmaktadır. Muhtemelen İbrahim'in terekesi vefatından sonra obanın ya da ailenin ileri gelenleri tarafından mirasçıları arasında paylaşılmıştır. Ancak İbrahim'in vefatından on iki yıl geçtikten sonra mirasçıların mahkemeye başvurdukları anlaşılmaktadır. Bkz.: *EŞS*, nr. 1244, s. 38-39.

¹³ Bkz.: Kemal Çiçek, "Cemaat Mahkemesinden Kadı Mahkemesine Zimmîlerin Yargı Tercihi", ed. Kemal Çiçek, *Pax Ottomana Studies in Memoriam Prof. Dr. Nejat Göyünç*, Sota & YTY, Ankara 2001, s. 31-49.

¹⁴ İncelenen Edremit Şer'îye Sicilinin Milli Kütüphane tarafından verilen numarası 1244'tür. İçinde yer alan hükümler ise H. 1306 / M. 1888-89 yıllarını kapsamaktadır. Ancak Şer'îye Sicilleri Toplu Kataloğu'nda 1244 numaralı Edremit Şer'îye Sicilinin kapsadığı tarihler sehven H. 1205-1206 şeklinde verilmiştir. Bu konuda bkz.: *Şer'îye Sicilleri*, c. I, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1998, s.189.

¹⁵ Edremit Şer'îye Sicillerinde geçen Havran-ı Kebir, günümüzde Balıkesir iline bağlı Havran kazasıdır.

kayıtları üzerinden 19. yüzyıl sonlarında Edremit köylülerinin sosyal, ekonomik ve kültürel yapısı hakkında genel bir değerlendirme yapılmıştır.

BEŞ KÖYLÜ BEŞ TEREKE

İncelediğimiz ilk tereke, Edremit'in Avunya nahiyesi¹⁶ Karaisalar obası sakinlerinden olan, ancak on iki yıl önce vefat ettiği anlaşılan Sarıcaoğlu İbrahim bin Sarı Halil'in tereke kayıdır.¹⁷ Sarıcaoğlu İbrahim'in hane nüfusu sayısı, incelenen diğer tereke sahiplerinden gözle görülür oranda fazladır. Buna göre İbrahim'in hanesi eşi Emine, oğulları Mehmet, Süleyman, İsmail, Halil ve Bayram'dan başka kızları Hatice, Ayşe, Hasene ve Şerife olmak üzere toplam on bir kişiden oluşmaktadır. Sarıcaoğlu İbrahim, muhtemelen ehl-i vukuf ya da ehl-i hibre¹⁸ tarafından 40 kuruş değer biçilen başını sokacak bir eve sahiptir. İç müstemilatına ilişkin terekede herhangi bir kaydın olmaması İbrahim'in evi hakkında bize geniş bir değerlendirme fırsatı sunmamaktadır. Bununla birlikte geniş bir aile olmaları bakımından belki de yemeklerin yapıldığı bir kazan ve üç tencere, dört sahan mevcuttur. Bir de eski kaydı düşülmüş olmasına karşın kullanılmaya devam eden bir yorganı bulunmaktadır. Bunların dışında

---

¹⁶ Halk arasında çoğunlukla 'Avunya' şeklinde söylenen ve 'Agonya' ya da 'Ağunya' şeklinde yazılan bu yerleşim yeri, 1936'ya kadar Edremit ilçesine bağlı bir nahiyeye olup; bu tarihte lağvedilmiştir. Nahiyenin merkezi olan Koyuneli köyü, halen Çanakkale Yenice'nin Hamdibey bucağıdır ve Edremit'e 45 km mesafededir. "Avunya (Agonya)" adının kaynağı ve anlamı bilinmemekte, antik dönemden kaldığı tahmin edilmektedir. Avunya (Agonya), hem nahiyeye merkezi olan Koyuneli köyü, hem de Kazdağları'nın arkasındaki bölgenin geneli için kullanılan bir isimdir. Buna göre Avunya (Agonya)'nın sınırları Çanakkale'nin Yenice ilçesinden Balıkesir'in Gönen ilçesine kadar uzanmaktadır. Millî Mücadele yıllarında Agonya'ya 36 köy bağlı bulunmaktaydı. Bu köylerin bulunduğu yöreye Büyük Avunya (Agonya), Yenice tarafında bazı yerlere ise Küçük Avunya (Agonya) denir. Bkz.: Yahya Akyüz, "Şehit Hamdi Bey'in Son Günlerine Ait Orijinal İki Mektup", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, c. X/ sy. 28, (1994), s. 1-17; Abdülmecit Mutaf, *Salnâmelere Göre Karesi (1847-1922)*, Zağanos Kültür ve Eğitim Vakfı Yayınları, Balıkesir 2003, s. 141; Tahir Sezen, *Osmanlı Yer Adları*, TC Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayın Nu: 21, Ankara 2006, s. 9.

¹⁷ Bkz.: *EŞS*, nr. 1244, s. 38-39.

¹⁸ Ehl-i vukuf ya da eh-i hibre; Osmanlı döneminde bir mesele hakkında bilgi sahibi olan salahiyyetli kimseler olup; bazı hususların araştırılıp halledilmesi için uzmanlardan kurulmuş heyet, belli bir alanda ihtisas sahibi, uzman kimse ya da kimseler. Günümüzdeki karşılığıyla "bilirkişi"lerdir. Bkz.: Mehmet Ali Ünal, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, Paradigma Yayıncılık, İstanbul 2011, s. 218, s. 220. Bunlardan ehl-i hibre, sürekli görev yapan bilirkişi; ehl-i vukuf ise gerektiğinde başvurulan bilirkişi idi. Bilirkişilik konusunda daha geniş bilgi için bkz.: İbrahim Tüfekçi, *Şer'iyye Sicilleri Işığında İslam Yargılama Hukukunda Bilirkişilik*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2000.

19. Yüzyıl Sonlarında Edremit'te Beş Köylü Beş Tereke

İbrahim'in iki deve, bir inek, bir amelmande¹⁹ öküz, yirmi koyun ve yirmi beş keçiden oluşan hayvanlarıyla geride kalan ailesinin geçimlerini temin edebilecekleri bir mülk bıraktığını söylemek çok iyi niyetli bir değerlendirme olacaktır.

İbrahim'in ölümünden on iki yıl geçtikten sonra bu tereke kaydının kadı huzurunda tutulmuş olduğu göz önünde bulundurulursa; ailenin kendi içerisinde mal paylaşımında anlaşmazlığa düştüğünden ya da İbrahim'in eşi Emine'nin gelecekte çocukları arasında yaşanması muhtemel bir anlaşmazlığı önlemek kaygısıyla önceden almak istediği bir önlem olarak eşinin tereke tescili için kadıya müracaat ettiği düşünülebilir. Akla daha uygun gelen ise belki de merhum İbrahim'den geri kalan menkul ve gayrimenkulü aile daha önce sorunsuz olarak paylaştığı, terekenin üzerinde uzlaşmaya varamadığı kısmını ise mahkemeye getirmiş olabileceğidir. Çünkü tereke defterlerindeki gösterilen malların toplam değerini vefat eden kişinin varlığının tamamı olduğunu söylemek mümkün değildir. Bununla birlikte defterde kaydedilen mal varlığı, mirasın gerçeğe yakın bir göstergesi olarak değerlendirilmelidir.

İbrahim'in çocuklarına koyduğu isimlerden yola çıkarak bir değerlendirme yaparsak; oğullarından üçüncüsünün isminin İsmail olduğu görülmektedir. Bu isim eşi Emine'nin babasının ismidir. İsmail'den hemen sonra doğan Halil ise İbrahim'in kendi babasının ismidir. Buna göre geri kalan oğulları Mehmet, Süleyman ve Bayram ile kızları Hatice, Ayşe, Hasene ve Şerife'nin isimleri de eşinin veya kendinin aile büyüklerinden bazılarına ait isimler olmalıdır. Bugün kişisel gözlemlerimizden yola çıkarak, İbrahim'in ailesi örneğinde olduğu gibi hâlâ köylerde dede, babanne, anneanne gibi büyüklerin isimleri bir gelenek olarak ailenin yeni doğan çocuklarına verilmeye devam etmektedir.²⁰

İncelenen ikinci tereke Örencik köyü sakinlerinden Hacı Mehmet Bey'in terekesidir.²¹ Kayıtlarda bu kişiden “bey” olarak söz edilmesi, daha da önemlisi belli bir zenginliğe sahip olan Müslümanlar için farz olan hac vazifesini yerine getirmiş olması müteveffa Mehmet'in ekonomik durumunu göstermesi

¹⁹ Amelmande, iş yapmaktan kalmış, iş göremez durumda olan. Bkz.: Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 1993, 11. Baskı, s. 31.

²⁰ Bu konuda Balıkesir'e bağlı Dursunbey, Selimağa köyü örneğinde bir inceleme için bkz.: İsmail Arslan, “XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Temettuat Kayıtlarına Göre Bir Köy: İğdiç (Selimağa) Köyü”, *Akademik Araştırmalar Dergisi*, sy. 18, (2003), s. 91-114.

²¹ *EŞS*, nr. 1244, s. 32-33.

açısından önemlidir. Terekesinde sadece Kobaklıtepe, Gökçedere, Tepemahalle, Şarlakdere ve ismi tam okunamamakla birlikte muhtemelen köye yakın bir mevkiide bulunan birer kıt'a zeytin bahçesinin toplam değerinin 20.500 kuruş olduğu düşünülürse Hacı Mehmet'in servetinin büyüklüğü anlaşılacaktır. Buna göre yekûnu 31.000 kuruş olan Hacı Mehmet'in terekesi; eşi Ayşe, oğulları İbrahim, Halil, Şakir, Ali ve babasının vefatı sırasında askerde olan Rıza ile küçük oğlu Süleyman ve kızları Raziye ile Fatma arasında İslam hukukuna göre pay edilmiştir.

Tereke kaydından Hacı Mehmet'in değeri 7.000 kuruş olan Gökçedere mevkiindeki zeytinliği iki şahit huzurunda vefatından önce en küçük oğlu Süleyman'a hibe ettiği anlaşılmaktadır. Hacı Mehmet, vefatından sonra başkalarına muhtaç kalmasının önüne geçmek için zeytinliği çok küçük yaştaki oğluna vermiş olmalıdır. Müteveffanın vasiyeti gereği terekesinden düşülen 7.000 kuruşluk bu bahçenin dışında, eşi Ayşe'nin mihr-i müecceli²² olarak 151 kuruş ayrılmıştır. Bunlardan başka resm-i kısmet,²³ kaydiye,²⁴ dellaliye,²⁵ pul parası gibi kadı mahkemesinde alınan toplam 697 kuruş vergiyle birlikte Hacı Mehmet'in tamamı 31.000 kuruş olan terekesinden 8.703 kuruş düşülerek eşi ve çocukları arasında pay edilmek üzere geriye 22.297 kuruşluk mal varlığı kalmıştır. Bu servet İslam hukukuna göre eşi Ayşe, oğulları İbrahim, Halil, Şakir, Ali, Rıza ve Süleyman'ın her birine 2.787 kuruş; kızları Raziye ve Fatma'ya ise 1.393'er kuruş 20 para düşecek şekilde taksim edilmiştir.²⁶

---

²² Mehir: Evlenirken erkeğin zevcesine verdiği para veya maldır. Mehir, kadının veya ondan istifade hakkının bir bedeli değildir; erkeğin kadına verdiği değer, ona rağbet etmesinin bir sembolüdür; armağan kabilindedir. Mehir tamamen veya kısmen peşin (muaccel) ve veresiye (müeccel) olabilir. Veresiye olan mehir için bir zaman konuşulmamış ise kadının boşanması veya kocasının vefatı halinde derhal ödenmesi gerekir. Hacı Mehmet'in terekesinden eşi Ayşe'ye ayrılan mehir de mihr-i müeccel yani kocanın vefatı sebebiyle verilmesi gereken mehirdir. Mehir konusunda daha geniş bilgi için bkz.: Halil Cin-Ahmet Akgündüz, *Türk Hukuk Tarihi*, c. II, OSAV Yayınları, İstanbul 1996, s. 105-107; Hayrettin Karaman, *Aile İlmihali*, Timaş Yayınları, İstanbul 2011, 5. bs., s. 122-124.

²³ Ölenlerin mal varlıklarının varislerine dağıtılmasında alınan harç. Harç, mal varlığının o günkü toplam değeri üzerinden % 2 oranında kadı tarafından alınır. Bkz.: Fehmi Yılmaz, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, Gökkuşbu Yayınları, İstanbul 2010, s. 542.

²⁴ Yazım ve kayıt ücreti. Bkz.: Yılmaz, *a.g.e.*, s. 328.

²⁵ Ölen kişinin mallarını çevreye duyurarak satışını yapan Dellal'ın bu işlemde dolayı aldığı ücrettir. Bkz.: Yılmaz, *a.g.e.*, s. 129.

²⁶ İslam Hukukuna göre vefat edenlerin geriye bıraktığı malların taksiminin nasıl yapılacağı Kur'an-ı Kerim'de Nisa Suresi, 12. ayette şu şekilde izah edilmektedir: "Vefat eden eşlerinizin bıraktıkları malın, eğer çocukları yoksa yarısı siz (kocalarıdır); çocukları varsa, bu takdirde dörtte biri sizindir; fakat bu, vasiyetlerinin ifasından ve varsa borçlarının ödenmesinden

19. Yüzyıl Sonlarında Edremit'te Beş Köylü Beş Tereke

Müteveffanın erkek çocuklarından Süleyman henüz çok küçük olduğu için servetine sahip çıkmak üzere annesi Ayşe Hanım vasi tayin edilirken, askerlik vazifesini yapmakta olan Rıza'nın hissesi ise kardeşi askerden gelene kadar muhafaza etmek üzere ailenin en büyük erkek çocuğu olan İbrahim'e verilmiştir.

Hacı Mehmet'in terekesinde kayıtlı gayrimenkullerinden biri de Örencik köyü yakınlarında bulunan eski (köhne) bir üzüm bağıdır. Ailenin temel geçim kaynağını oluşturan ve beş farklı mevkide yer alan zeytinliklerin zaman içerisinde sayısının arttığı tahmin edilebilir. Zeytinliklerin bakımının hiç de kolay olmaması ve hepsinden önemlisi ailenin zeytinliklere daha fazla zaman ayırmak durumunda kalması terekede 500 kuruş değer biçilen bağı atıl kalmasına neden olarak gösterilebilir. Bununla birlikte zeytin ve zeytinyağı ticaretinden elde edilen gelirin daha fazla olması, ailenin o yönde bir tercih yapmasına sebep gösterilebilir.

Hacı Mehmet'in serveti içerisinde at arabasının varlığına rastlanmamış olması, bununla birlikte birer tane merkep, ester ve beygirin varlığı köyün tarım arazisinin daha çok engebeli bir yapıya sahip olduğuna işaret etmektedir. Çünkü Anadolu'da genellikle engebeli arazilerin yoğun olduğu tarım alanlarında bu tür yük hayvanları tercih edilmekteydi. Mehmet'in terekesinde yer alan iki ineğin de, daha çok ailenin süt ihtiyacını karşılamak için beslendiği anlaşılmaktadır. Çift takımının varlığı ise Hacı Mehmet'in sahibi olduğu bir öküzün yanına elindeki diğer yük hayvanları olan ester, merkep veya beygir koşmak suretiyle kullandığını akla getirmektedir. Bunların dışında birer tüfek ve tabancanın varlığı Hacı Mehmet'in ava meraklı birisi olduğunu göstermektedir. Muhtemelen bu silahları yetiştirdiği ürününü veya kendisini yabani

---

sonradır. Sizin bıraktığınız terekenin ise, eğer çocuğunuz yoksa dörtte biri, eğer çocuğunuz varsa bu durumda sekizde biri onlarındır: yine bu da, vasiyetinizin yerine getirilmesi ve varsa borcunuzun ödenmesinden sonradır. Eğer vefat eden erkek veya kadın, geriye çocuk(lar) veya anne-baba bırakmayıp, sadece (aynı anneden) bir erkek veya bir kız kardeşi bulunursa, bu durumda, geriye kalan kardeşe altıda bir hisse verilir. Şayet bu (anne bir kardeşler) daha fazla sayıda olursa, bu takdirde üçte bir hisseye ortak olurlar. Bu hüküm de, yapılan vasiyet ve varsa borcun ifasından sonrası içindir: vasiyetin yerine getirilip borcun ödenmesinde, (malın üçte birden fazlasını vasiyet etmek, vefat edenin borcu olmadığı halde borç iddia etmek veya borcu fazla göstermek gibi yollarla) mirasçılar zarara uğratılmamalıdır. Bütün bu miras hükümleri, Allah'ın birer emridir. Allah, (herkesin neyi, nasıl ve niçin yaptığını) hakkıyla bilir; kullarının hataları karşısında çok sabırlı, çok müsamahalıdır." Bkz.: Ali Ünal, *Allah Kelamı Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali*, Define Yayınları, İzmir 2008, s. 195; Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali, Güncel Türkçe ile Sadeleştirilmiş*, Bağımsız Yayıncılık, İstanbul 2009, s. 78.

hayvanlardan korumak için de kullanılmaktaydı. Hacı Mehmet'in uğraştığı bir diğer geçim faaliyeti ise arıcılıktır. On kovan arısı olan Mehmet, bahar aylarında bunları kendine ait zeytinlikler başta olmak üzere köyün değişik yerlerindeki arazilerinde gezdirmek suretiyle arıların çiçek polenlerini toplamalarına ortam hazırladığını tahmin etmek hiç de güç değildir.

Hacı Mehmet'in müstemilatı arasında bir önceki müteveffa İbrahim'deki gibi bir kazan, bir tava ve çeşitli hırdavatların varlığına rastlanmaktadır. Bununla birlikte kadı mahkemesinde İbrahim'in ikamet ettiği ev için 40 kuruş değer biçilirken²⁷ Hacı Mehmet'in evine 800 kuruş değer biçilmiştir. Bu da Hacı Mehmet'in o günün şartlarında belki de tahtani ve fevkani yani altlı üstlü büyükçe ve güzel bir eve sahip olduğunu göstermektedir.

İncelediğimiz üçüncü tereke Çoruk köyü sakinelerinden İbrahim kızı Ümmü Gülsüm'ün terekesidir.²⁸ Vefat eden Ümmü Gülsüm'ün terekesi eşi Hasan, oğulları Halil ve İsmail ile kızı Kadriye'den başka annesi Fatma ve babası İbrahim arasında taksim edilmiştir. Kayıtlarda çocukların küçük olması ve anne-babasının da hayatta olması Ümmü Gülsüm'ün genç yaşta vefat etmiş olabileceğini akla getirmektedir. Müteveffanın vefat sebebinin salgın bir hastalıktan mı yoksa kronik bir rahatsızlıktan mı olduğuna dair tereke kaydında herhangi bir bilgi mevcut değildir.

Ümmü Gülsüm'ün terekesinde bulunan eşyalara bir göz gezdirdiğimizde tipik bir kadın terekesiyle karşı karşıya olduğumuzu görürüz. Ümmü Gülsüm Hanım, yaşadığı dönemin ev içi eşya kullanımı gereği odalarının duvarlarını yastıklarla ve oturmak için minderlerle döşemiştir. Kayıta "makat" adı verilen muhtemelen diğerlerine göre daha kaliteli ve iyice bir minderinin de olduğu görülmektedir. Bir de şilteye sahip olan Gülsüm Hanım, evinin sürekli kullanımındaki odasının tabanına daha sıcak olması için keçe sermeyi tercih etmiş olmalıdır. Soğuk kış günlerinde odaların ısıtılmasında bir mangalın da işe koşulduğu görülmektedir. Muhtemelen evinin odalarından birisinde ayrıca, günümüzde şömine denilen, ocağın varlığını ve bu ocağı hem yemek yapımında hem de evin ısınmasında kullandığını tahmin etmek güç değildir. Daha önceki tereke sahipleri olan İbrahim ve Hacı Mehmet'ten farklı olarak belki de bir kadın olması sebebiyle Ümmü Gülsüm'ün terekesinde daha fazla mutfak

---

²⁷ EŞS, nr. 1244, s. 28.

²⁸ EŞS, nr. 1244, s. 27-28.

19. Yüzyıl Sonlarında Edremit'te Beş Köylü Beş Tereke

eşyasının varlığı söz konusudur. Öyle ki, birer sini, sefer tası ve delikli,²⁹ iki kapaklı tencere, iki sahan takımı, el tavası, hoşaf şişesi, yassı sahan, tepsi, leğen bunlar arasındadır.

Ümmü Gülsüm Hanım'ın terekesini incelemeye devam ettiğimizde giysilerinin de mutfak malzemeleri kadar çeşitlilik arz ettiği görülmektedir. Müteveffanın genç bir kadın olduğu, diğer terekelerde olduğu gibi kayıtlı giyim eşyalarının “köhne” yani eski olmadığı da göz önünde bulundurulursa bu giysilerin büyük bir kısmının gelin olurken hazırlanan çeyizinden olduğu tahminini yapmak hiç de zor değildir. Muhtemelen Ümmü Gülsüm, bu giysileri terekesinde kayıtlı iki adet sandıkta özenle saklamaktaydı. Örneğin Frenk tellisi entari, dalmani entari, münakkaşlı (nakışlı) çarşaf, yine el bezi ve havlular, peşkirler, ipekli çarşaf, yine ipekli gömlekler, çuka³⁰ ferace, fermena,³¹ hamam takımı, dal³² entari³³ ve hırka³⁴ gibi gündelik kullanımın dışında düğün, bayram gibi daha özel zamanlarda gün yüzüne çıkan giysi kalemleri bulunmaktadır. Bunların dışında öncekilere göre daha düşük fiyat biçilen çarşaf, dizlik,³⁵ terlik,³⁶ fistan, adi peşkir, yağlık, uçkur gibi her güne kullandığı eşya kalemleri ile bunları saklamak için kullanılan köhne yani eski bir dal bohçanın varlığı da bu tespitimizi desteklemektedir. Terekede ayrıca iç giyim olarak iki tane içlik, bir dizlik bulunmaktadır. Bunlardan başka sekiz adet yani dört çift çorap kayıtlıdır. Muhtemelen bunlar yün çorap olup bir bohça içerisinde tespiti

²⁹ Delikli, halk arasındaki yaygın kullanımıyla süzek ya da diğer ifadesiyle süzgeç. Bir akışkanı içindeki katı maddelerden ayırmak için bez veya delikli bir kaptan geçirmek(süzmek) için kullanılan mutfak aletidir. Halk arasında kullanılan şekliyle süzek, daha çok tül veya bezden yapılan süzme aracı iken, delikli (süzgeç) ise çoğunlukla telli veya metal süzme araçlarına verilen isimdir. Delikli köylünün gündelik yaşamında yaygın kullandığı mutfak gereçleri arasında yer alır.

³⁰ Çuka; Çözü ve atkısı yün olan, havlı, düz renkli sade tok kumaş. Bkz.: *Türkiye Giyim-Kuşam ve Süslenme Sözlüğü-Etimolojik ve Açıklamalı*, haz. Baybars Gülensoy, Motif Vakfı Yayınları, Konya 2003, s. 39.

³¹ Fermena; entarinin üstüne giyilen bir çeşit kolsuz kadın elbisesi. Bkz.: *Türkiye Giyim-Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, s. 52.

³² Dal, giyim-kuşam literatüründe sade, yalın, çıplak anlamında kullanılır. Bkz.: Reşat Ekrem Koçu, *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, Sümerbank Kültür Yayınları, yy 1966, s. 85.

³³ Basma, patiska gibi kumaşlardan yapılan uzun bir libas, düz ve süssüz kadın esvabıdır. Bkz.: Koçu, *a.g.e.*, s. 102.

³⁴ Üste giyilen dikişli ve pamuklu libastr. Bkz.: Koçu, *a.g.e.*, s. 129.

³⁵ Dize kadar olan kısa don, tuman. Bkz.: Koçu, *a.g.e.*, s. 91.

³⁶ Çorapsız giyilen hafif ayakkabı veya beyaz patiskadan dikilen veya yünden örülen takke, başlık. Bkz.: Koçu, *a.g.e.*, s. 228; *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2010, s. 1960.

yapılmıştır. Ümmü Gülsüm'ün ayaklarını soğuktan korumak için çoraplarının üzerine terekede kayıtlı bir çift yün çarık giydiği anlaşılmaktadır. Terekede muhtemelen sökülen çorap ya da diğer giyim eşyalarını dikmek için kullanılan bir iğnenin bile kaydedilmesi; vefat edenin terekесinin tespitinde hiçbir şeyin gözden kaçırılmadığının da göstergesi olarak düşünülebilir.

Ümmü Gülsüm'ün terekесinin son kısmını inci başta olmak üzere, rub'iyye,³⁷ beşlik,³⁸ Mahmudiye³⁹ gibi altın ve gümüş takılar oluşturmaktadır. Buna göre Gülsüm Hanım'ın takıları arasında 250 kuruş değerindeki üç inci miskalden⁴⁰ başka toplamda 910 kuruş değerinde doksan bir tane rub'iyye yani çeyrek altın, yine 220 kuruş değerinde 44 tane beşlik yani gümüş çeyreklik ve son olarak da 140 kuruş değer biçilen bir Mahmudiye altını mevcuttur. Bu veriler ışığında müteveffa Gülsüm, toplamda 1.520 kuruş değerinde takıya sahiptir. O dönem için düşünüldüğünde bu takılar bir kadın için servet değerindedir. Bu durum her ne kadar köyde ikamet ediyor olsa da Ümmü Gülsüm'ün ekonomik bakımdan zengin bir kadın olduğunun göstergesidir.

Ümmü Gülsüm'ün terekесinde dikkat çeken bir diğer durum ise; evlenirken kocası Hasan tarafından kendisine verilmesi gereken 230 kuruş mehirin terekесine alacaklı olduğu meblağlar arasında kaydedilmesidir. Buna göre müteveffanın terekесinden hisse sahibi görülen annesi ve babası kadıya kızlarının mihr-i müeccelinin ödenmediğini hatırlatmak suretiyle bu durumun kayıtlara geçirilmesini talep etmiş olmalıdırlar. Diğer yandan eşi Hasan'ın da bu durumu hatırlatmış olması muhtemeldir. Gülsüm Hanım'ın üzerinde bir de Kapıcıbaşı Mahallesi'nde 2.500 kuruş değerinde bir evin mısfi yani yarısı kayıtlıdır. Bu ev, Hasan ve eşi Ümmü Gülsüm ile çocuklarının birlikte ikamet ettikleri ev olmalıdır. Toplamı 7.900 kuruş olan terekенin 222 kuruşu mahkemece alınan vergiler için kesilirken 2.633 kuruşu da müteveffa Ümmü

³⁷ Rub'iyye: Çeyrek altın, eskiden kullanılan bir altın liranın dörtte biri. Bkz.: Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 1993, 13. bs., s. 896.

³⁸ Beşlik: Osmanlılarda bir para birimine verilen isim. İlk defa III. Ahmet zamanında kullanılmış ve terk edilen akçe birimi yerine kabul edilen kuruş birimin sekizde birine bu isim verilmiştir. II. Mahmut zamanında kesilen cihadiye adlı sekiz dirhem ağırlığındaki gümüş sikkeye de bu isim verildiği gibi, Abdülmecit devrinde bastırılan ve Mecidiye diye anılan gümüş paranın dörtte birine beşlik veya çeyrek denmiştir. Mecidiye bir altın sikkenin beşte biri kıymetinde gümüş para olup Cumhuriyet devrine kadar alışverişte kullanılmıştır. Bkz.: Midhat Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lugatı*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1986, 2. bs., s. 50.

³⁹ Mahmudiye: Sultan II. Mahmut zamanında çıkarılmış olan 25 gümüş kuruş değerinde altın paradır. Bkz.: Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 568.

⁴⁰ Miskal: Bir buçuk dirhem veya yirmi dört kırat, yani 4,81125 gram ağırlığında eski bir ağırlık ölçüsü. Bkz.: Sertoğlu, *a.g.e.*, s. 227.

19. Yüzyıl Sonlarında Edremit'te Beş Köylü Beş Tereke

Gülsüm'ün vasiyeti gereği ayrılmıştır. Bu durum tereke kaydında Ümmü Gülsüm'ün kız kardeşi Şerife Hatun ile muhtemelen müteveffayı tanıyan belki de aile çevresinden kişiler olan Hafız Mustafa ve Kocabaşzade Hüseyin Efendilerin şahitlikleriyle tescil edilmiştir. İslam hukuku gereğince müteveffanın vasiyeti için ayrılan miktar geride kalan mirasçıları mağdur etmemek için terekesindeki toplam mal varlığının üçte birini geçemezdi.⁴¹ Bu sebeple Gülsüm'ün terekesinden vasiyetine ayrılan rakam 2.700 kuruşu aşmadığı anlaşılmaktadır.

Müteveffa Gülsüm'ün vasiyeti ve mahkeme masrafları için ayrılan toplam 2.859 kuruştan geriye kalan 5.041 kuruşluk mal varlığı geride kalan mirasçılarından eşi Hasan'a 1.260 kuruş, annesi Fatma'ya 1.400 kuruş, babası İbrahim ile oğulları Halil ve İsmail'e 840'ar kuruş ve kızı Kadriye'ye de 420 kuruş şeklinde taksim olunmuştur.

Dördüncü tereke Havran-ı Kebir köyü Ebubekir mahallesi sakinlerinden olan İsmail bin Hüseyin Ağa'nın terekesidir.⁴² Vefat eden İsmail'in terekesi zevcesi Zekiye binti Hüseyin Bey, annesi Hafize binti Hacı Hasan Ağa ve defterdeki "sulb-i sagir" kaydından yaşlarının henüz küçük olduğu anlaşılan oğlu Halil ile kızı Nazife arasında taksim edilmiştir. İsmail'in terekesinin tamamı 25.550 kuruş olarak hesaplanmıştır. Buna göre Havran'ın Ebubekir mahallesinde bulunan evin $\frac{3}{4}$ 'ü İsmail'in kendi üzerine kayıtlı olup evin onun hissesine düşen kısmının değeri 8.000 kuruştur. Taşahırlar mevkiinde daha yenice diktiği anlaşılan 70.000 kuruş değerinde 50 ağaçlık bir dutluğu bulunmaktadır. Bundan başka İsmail'in köyün Taycınarı mevkiinde muhtemelen yine dikmek üzere hazırladığı 2.000 kuruş değerindeki 50 adet dut fidanlığı da bulunmaktadır. Kayıtlardan İsmail'in dutluklardan başka zeytincilikle de uğraştığını görmekteyiz. Buna göre Kovalı Kuyu mevkiinde 1.500 kuruş değerinde 25 ağaçlık orta büyüklükte bir zeytinliği vardır. Yine terekedeki kayıtlardan İsmail'in bu zeytinlikten topladığı mahsulden bir yılda elde ettiği zeytinyağı miktarının 50 desti olduğu söylenebilir. Terekede zeytinyağları için toplam 1.500 kuruş değer biçildiğine göre bu yıllarda Havran civarında bir desti zeytinyağının fiyatı 30 kuruş civarındadır. Kayıtlarda ayrıca İsmail'in Karaağaçlık denilen mevkide muhtemelen ürettiği mahsulü satmak üzere açtığı bir sergi yerinin varlığı söz konusudur. 300 kuruş kıymet biçilen bu

⁴¹ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz.: Ali Bardakoğlu, "İskat", *DİA*, c. 19, TDV, (1999), s. 137-143.

⁴² *EŞS*, nr. 1244, s. 29.

sergi yerinde İsmail, zeytinliklerinden elde ettiği zeytinin ve zeytinyağının yanında dutluklarından topladığı dut üzümü ve belki de dut pekmezini bu sergiye çıkarmaktadır. Bu veriler ışığında Karaağaçlık denilen yerin Havran ve civarındaki köyler başta olmak üzere bu yol güzergâhından gelip-geçenlerin ihtiyaçlarını karşıladıkları küçük ölçekte bir “kır pazarı”⁴³ olduğu sonucuna varılabilir.⁴⁴ İsmail’in terekesine geçen gayrimenkul varlığı içinde son olarak da 5.000 kuruş sermayeden oluşan bir dükkân yer almaktadır. Kayıtlarda nerede olduğu belirtilmeyen bu dükkânın müteveffanın ikamet ettiği mahalle olması sebebiyle Ebubekir mahallesinde bulunduğu tahmin edilebilir.

İsmail’in gayrimenkul mal varlığı dışındaki şahsi eşyaları da terekede kayıtlara alınmıştır. Buna göre şahsi eşyası içerisinde iki tüfek, bir saat ve bir de elbise kayıtlıdır. Bunların dışında bir adet keçi de kayda geçirilmiştir. Keçi ile birlikte İsmail’in kişisel eşyasının toplam değeri 250 kuruştur. İbrahim’in terekesinde iki tüfeğinin varlığı, Örencik köyünden Hacı Mehmet örneğinde olduğu gibi, ava meraklı birisi olduğuna işaret etmektedir. Bu tüfeklerden birisi veya her ikisi de İsmail’e babası Hüseyin Ağa’dan miras kalmış olabilir. Her ne şekilde olursa olsun o dönemin doğası gereği insanların, gerek tarlalarındaki ürünleri yabani hayvanlardan korumak gerekse şahıslarının ya da aile fertlerini güvenliği için bir veya birkaç tane tüfeğe sahip olma ihtiyacı hissettikleri anlaşılmaktadır.

İsmail’in toplamı 25.550 kuruş olan terekesinden 1001 kuruşluk kısmı cenazenin teçhiz, tekfin ve defin işleri için ayrılmıştır. Eşine mihr-i müeccel olarak terekeden ayrılan ise 300 kuruştur. Bunların dışında kısmet, kaydiye, dellaliye ve pul parası için toplam 695 kuruş ücretin alındığı görülmektedir. Bu hesaba göre terekeden mihr-i müeccel, cenaze ve mahkeme masrafları için 1.996 kuruş ayrıldıktan sonra geriye kalan 23.554 kuruşluk kısmın 2.944 kuruşu zevcesi Zekiye’ye, 3.925 kuruşu annesi Hafize’ye, 11.112 kuruşu oğlu Halil’e ve 5561 kuruşu da Nazife’ye bırakılmıştır.

---

⁴³ Kişisel gözlemlerimize göre günümüzde de, Balıkesir’den Havran ve Edremit’e giden yol güzergâhının bazı yerlerinde o istikametteki köylüler tarafından üretilen ürünleri kurdukları kır pazarlarında satmaya devam ettikleri görülmektedir. Bu durumun bu yöredeki köylüler tarafından çok eski bir tarihsel gelenek olarak devam ettirildiği anlaşılmaktadır.

⁴⁴ Kır pazarları, Selçuklular döneminde “yabanlu pazar” adıyla kurulmakta olup; o dönemin en büyük milletlerarası pazarlarından biridir. Bu konuda daha geniş bilgi için bkz.: Faruk Sümer, *Yabanlu Pazarı*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 1985.

19. Yüzyıl Sonlarında Edremit'te Beş Köylü Beş Tereke

İncelediğimiz son tereke ise yine Havran-ı Kebir köyünden Hacı Hasan kızı Hatice Hanım'a ait tereke kayıdır.⁴⁵ Hatice Hanım'ın terekesi kocası Hüseyin bin Mehmet, annesi Zeynep ve babası Hacı Hasan ile oğlu Halil arasında paylaştırılmıştır. Kayıta “sadır-ı sagir” ifadesinden de anlaşılacağı gibi küçük yaştaki Halil için babası Hüseyin vasi tayin edilmiştir. Oğlu Halil'in yaşının küçük olması ve ondan başka çocuğunun bulunmaması Hatice Hanım'ın da, aynen Ümmü Gülsüm gibi genç, belki ondan daha da genç bir yaşta vefat ettiği anlaşılmaktadır.

Toplam değeri 8.085 kuruş olan Hatice Hanım'ın terekesinin Çorak köyünden Ümmü Gülsüm'ün terekesine biçilen toplam değerden daha fazla olduğu görülmektedir. Hatice Hanım, ev içi eşya çeşitliliği açısından da Ümmü Gülsüm'den geri kalmamaktadır. İlk olarak kullanılan mutfak eşyalarına baktığımızda kapaklı, çukur ve yassı olmak üzere üç farklı sahan türü göze çarpmaktadır. Sini, tas, tencere, tabak, leğen, ibrik, büyük ve küçük tepsi gibi eşyaların Hatice Hanım'ın gündelik kullanımında hemen elinin altındaki eşyalar olduğunu tahmin etmek hiç de güç değildir. Dokuz kıyık ve beş adet de memlu yastık kaydından Ümmü Gülsüm gibi Hatice Hanım'ın da odalarının duvarlarını yastıklarla ve oturmak için de minderlerle döşediği anlaşılmaktadır. Bunlardan başka terekedeki iki kilim ve bir çuka makatın varlığı da bu eşyaların günlük kullanımında olduğuna işaret etmektedir. Hatice Hanım'ın ayrıca iki döşegi, biri canfes⁴⁶ diğeri küçük olmak üzere üç tane de yorganı mevcuttur. Yorganların küçük olanını muhtemelen daha küçük yaştaki oğlu Halil'in üzerini örtmek için kullanmaktaydı. Terekede diğer yorganlara göre daha fazla kıymet biçilen canfes yorganı Hatice Hanım'ın günlük kullanımdan ziyade evine gelen misafirleri için kullandığı tahmin edilebilir. Terekede kayıtlı bir seccadenin de evin sakinleri tarafından namaz ibadetini gerçekleştirmek üzere kullanıldığı anlaşılmaktadır. Öte yandan Hatice Hanım'ın terekesinde kayıtlı dört adet ihram dikkat çeken eşyalar arasındadır. İkisine 15'er, birine 16 ve sonuncusuna 7 kuruş değer biçilen ihramlardan birinin veya ikisinin babası Hacı Hasan'a ait ya da onun tarafından aileye bırakılmış olabileceği gibi, diğer iki ihramın varlığı ise; Hatice hanım, eşi Hüseyin ve oğlu Halil'in ailecek “uzun yol” a yani hacca gitmeye niyet ettikleri ve bunun için bir hazırlık içinde oldukları anlamına da gelebilir.

---

⁴⁵ EŞS, nr. 1244, s. 8-9.

⁴⁶ Canfes; düz renkli ipekli mat bir kumaş türü. En kıymetlisi al canfestir. Yazlık ferace, şalvar, mintan yapımında kullanılmıştır. Bkz.: *Türkiye Giyim-Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, s. 27.

Hatice Hanım'ın terekesini incelemeye devam ettiğimizde giysilerinin de çok çeşitlilik gösterdiğini anlaşılmaktadır. Buna göre Hatice Hanım'ın giysileri için biçilen fiyatların genellikle yüksek rakamlar oluşu bu eşyaların daha çok yeni olduğunu göstermektedir. Diğer yandan Hatice Hanım'ın da Ümmü Gülsüm Hanım gibi genç yaşta vefat etmiş olması da terekesindeki giysilerin en azından bir kısmının çeyizinden kalan giysiler olabileceği anlamına gelmektedir. Terekede kayıtlı iki sandığın en azından birinin çeyiz sandığı olduğu tahmin edilebilir. Nitekim terekedeki canfes içlik ve dizlikler, peşkir, sayıları hayli fazla miktardaki çevre ve yazmalar, dal entari ve yorganlar, harirli fistan, çarşaf, gömlek ve içlikler, münakkaşlı dizlik, bohça ve havlular, siyah canfes ve altıparmak entariler ile altın bir kuşağın varlığı bu durumun göstergesi olarak değerlendirilebilir. Yine simli bir kutu ile muhtemelen bunun içinde saklanan Hatice Hanım'a ve eşi Hüseyin Bey'e ait iki adet yüzükten başka; düğünde takıldığı anlaşılan mahmudiye, yirmilik yarım altın ve beşi bir yerde, rub'iyye ve inci miskalin de varlığı bu görüşümüzü desteklemektedir. Öte yandan öncekilere oranla daha düşük fiyat biçilen terekedeki bazı eşyaların günlük kullanımdaki eşyalar olduğu tahmin edilebilir. Bunlar arasında müstamel peşkirler ve dizlikler, üstlük gömlek ve içlikler, yazmalar, al bezler, uçkurluk ve çarşaf, yağlık, çuka hırka ve şalvar, fermene, terlik, bürgü, şal, hırka, basma içlik ve dizlikler, döşek yüzü ve çarşaf, ilk dikkati çeken günlük kullanımdaki eşyalardandır.

Müteveffa Hatice Hanım'ın terekesinde mutfak ve giyim eşyalarından sonra takılarının kaydedildiği görülmektedir. Buna göre takıları arasında; 560 kuruş değerindeki 7 inci miskalden başka toplamda 710 kuruş değerinde altmış dokuz adet rub'iyye yani çeyrek altın, yine 255 kuruş değerinde elli bir tane beşlik yani gümüş çeyreklik, 480 kuruş değerinde kırk tane yirmilik yarım altın ve son olarak da 80 kuruş değerindeki bir Mahmudiye ile 50 kuruş değerindeki bir altın mevcuttur. Buna göre terekede toplamda 2.135 kuruş değerinde bir takı bulunmaktadır. Bu bilgiler doğrultusunda müteveffa Hatice Hanım diğer eşyalar yönüyle olduğu gibi takılar yönünden de müteveffa Gülsüm Hanım'dan daha fazla takıya sahiptir. Bu da Havran-ı Kebir köyünde ikamet eden Hatice Hanım'ın Çoruk köyünde sakin Gülsüm Hanım'dan çok daha fazla servete sahip, zengin bir kadın olduğunun göstergesidir.

Terekenin sonunda 80 kuruş değerinde on beş şinik darı, Denka Kuyusu mevkiinde yirmi ve Büyük Dere mevkiinde de iki tane olmak üzere toplam 22 ağaç zeytini kayıtlıdır. Hatice Hanım'ın zeytinliklerinin toplam değeri 2.150

19. Yüzyıl Sonlarında Edremit'te Beş Köylü Beş Tereke

kuruştur. Ayrıca annesi Zeynep Hanım zimmetinde 160 kuruş; mihir olarak kocası Hüseyin'in zimmetinde de 92 kuruş görünmektedir. Dini vecibelerine düşkün olduğu anlaşılan Hatice Hanım'ın, "ıskat-ı savm-u salât" yani bugün halk arasındaki yaygın kullanımıyla vefatından sonra hayatının daha önceki dönemlerinde kazaya bıraktığı oruç ve namazları için "devir" dönülmesini vasiyet ettiği anlaşılmaktadır.⁴⁷ Bunun için Hatice Hanım'ın terekkesinden 1001 kuruş ayrılmıştır. Bundan başka 80 kuruş intikal harcı, 39 kuruş nakil ve beygir ücreti, 173 kuruş resm-i kısmet, 13 kuruş kaydiyye, 70 kuruş dellaliye, 5 kuruş da pul parası olmak üzere toplam terekeden 1480 kuruş düşülmüştür. Geriye kalan 6605 kuruş ise Hatice'nin kocası Hüseyin'e 1651 kuruş, annesi Zeynep'e 1100 kuruş, babası Hacı Hasan'a 1100 kuruş ve oğlu Halil'e 2.654 kuruş düşecek şekilde kadı tarafından paylaştırılmıştır.

SONUÇ

Edremit'in köylerinde yaşayan üçü erkek, ikisi kadın, beş köylünün terekesi üzerinden ulaşılan sonuçları değerlendirmek gerekirse; tereke sahiplerinin çocuklarına isim verirken genellikle ailenin büyükleri olan babaannelerinin-anneannelerinin-dedelerinin ya da büyükanne ve büyükbabalarının isimlerini verdikleri görülmektedir. Günümüzde de özellikle köylerde yaşayan ailelerin geçmişte olduğu gibi çocuklarına isim koyarken aile büyüklerinin isimlerini tercih etmeye devam ettikleri gözlemlenmektedir. Bu durum isim koyma âdetinin bir gelenek olarak köylerde hâlâ devam ettirildiğinin göstergesidir. Diğer yandan incelediğimiz terekeler örneğinde ailelerin erkek çocukları için İbrahim, Mehmet, Süleyman, Şakir, Ali, Rıza, İsmail, Halil, Bayram isimlerini; kızlar için ise Hatice, Ayşe, Fatma, Hasene, Şerife, Kadriye, Raziye gibi isimleri tercih ettikleri anlaşılmaktadır. Tercih edilen bu isimler yakından incelediğinde genellikle ya peygamber ismi ya ehl-i beytten bazı kişilerin isimleri ya da dini inanç yönünden tercih edilen güzel isimlerden olduğu görülecektir. Buradan hareketle de incelediğimiz tereke sahipleri ve yakınlarının çocuklarına isim verirken inançlarının önemli bir yer tuttuğu sonucuna varılabilir.

Beş tereke kaydı üzerinden incelediğimiz dört köy olan Karaisalar, Örencik, Çoruk, Havran-ı Kebir arasında sosyo-ekonomik bakımdan bir

---

⁴⁷ İskat-ı Salât, kazaya kalmış farz namazlar ile vitir namazının fidye ile ödenmesine denir. Daha geniş bilgi için bkz.: Lütfi Şentürk, "İskat-ı Salât", *Diyanet İlmî Dergisi (Diyanet Dergisi)*, c. XV/ sy. 5-6, (1976), s. 334-338.

kıyaslama yaparsak; Havran-ı Kebir'in diğer köylere nazaran daha gelişmiş ve büyük bir köy olduğu görülür. Bu köyde ikamet eden İsmail ve Hatice hanımın terekelerinin zenginliği de bu tespiti doğrulamaktadır. Karaisalar, Avunya nahiyesi sınırları içerisinde muhtemelen daha çok hayvancılıkla geçimini sağlayan küçük bir köy olmalıdır. Örencik'in ise, isminden de anlaşıldığı üzere bu yöredeki en eski yerleşim yerlerinden biri olduğu tahmin edilebilir. Çünkü tapu tahrir defterleri incelendiğinde Ören veya Viran şeklinde geçen yerlerin genellikle o bölgedeki en eski yerleşim yerlerinden olduğu anlaşılmaktadır.⁴⁸ Çoruk köyü için ise; gelenek ve göreneklerine bağlı ve ekonomik yönden iyi durumda bir köy olduğu söylenebilir. Bu durumu Çoruk'ta ikamet eden Ümmü Gülsüm hanımın terekesinin çok sayıda ev içi ve kişisel eşyanın varlığının yanında takı yönünden gayet zengin olması da desteklemektedir.

Tereke sahiplerinin ekonomik durumlarıyla çocuk sayılarını karşılaştırdığımızda ise toplam değeri 4.050 kuruş olan Sarıcaoğlu İbrahim'in dokuz, 31.000 kuruş olan Hacı Mehmet'in sekiz, 25.550 kuruş olan İsmail ve 7.900 kuruş olan Ümmü Gülsüm'ün ikişer ve 8.085 kuruş Hatice Hanım'ın da bir çocuk sahibi olduğu görülür. Buna göre toplam değeri yönünden en düşük tereke sahibi İbrahim ile en yüksek tereke sahibi Hacı Mehmet'in diğerlerine göre daha fazla çocuğa sahip olduğu anlaşılır. Bununla birlikte en yüksek ikinci servete sahip olan İsmail'in ise iki çocuk sahibi olduğu görülür. Öte yandan Ümmü Gülsüm ve Hatice hanımlar genç yaşta vefat etmiş olduklarından daha fazla çocuk sahibi olamamışlardır. Buradan hareketle de kişilerin çocuk sayısı ile servetleri arasında yakın bir ilişkinin kurulamayacağı sonucuna ulaşılabılır. Diğer taraftan literatürde tereke kayıtları üzerinden devam eden en önemli tartışmalardan biri de Osmanlı toplumunda çok eşle evlilik konusudur.⁴⁹

---

⁴⁸ 1530 tarihli Kanuni Sultan Süleyman dönemi tahririne göre Balıkesir çevresindeki ören ve viran adıyla anılan en eski köy yerleşmelerinin bazıları ve günümüzde bağlı buldukları kazalar şunlardır; Viranlı (Bayramiç-Çanakkale), Ada-viran(Adaören-Dursunbey-Balıkesir), Karaca-viran(Karacaören-Kepsut-Balıkesir); Örencük(Balya-Balıkesir), Boz-viran(İvrindi-Balıkesir), Ören(Kemer/Burhaniye-Balıkesir), Eşek-viranı(Edremit-Balıkesir), Dere-viran(Edremit-Balıkesir) Bkz.: *166 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri (937/1530)*, TC Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın Nu: 27, Ankara 1997, s. 185-188.

⁴⁹ Suraiya Faroqhi, Osmanlılarda poligami yani çok eşle evlilik konusunun çok abartılmış olduğu kanaatindedir. Klasik döneme ait tereke kayıtlarına bakıldığında çok kadımlı evlenenlerin hiç de fazla olmadığı görülmektedir. Osmanlı klasik dönemi için tereke defterleri üzerinde yapılan araştırmalara göre birden fazla evlilik oranları % 5-12 arasında değişmektedir. Bu konuda Ankara ve Kayseri örneği için bkz.: Suraiya Faroqhi, *Men of Modest Substance, House Owners and House Property in Seventeenth-century Ankara and Kayseri*, Cambridge University Press,

19. Yüzyıl Sonlarında Edremit'te Beş Köylü Beş Tereke

İncelediğimiz beş tereke sahibinin de tek eşle evli olduğu anlaşılmaktadır. İncelenen terekeler üzerinden yola çıkarsak bu durum, bizi en azından Edremit köylülerinin genellikle tek eşle evliliği tercih ettikleri sonucuna ulaştırmaktadır. Diğer yandan bu veriler ışığında, dolaylı yönden de olsa, köy toplumunda çok eşle evlilikle servet arasında da yakından bir ilişkinin olmadığı sonucuna ulaşmak da mümkündür. Çünkü en yüksek ve en düşük servet sahibi erkeğin de tek eşle evli olması bu gerçeğin en önemli göstergesidir.

Ev içi eşya kullanımı, mutfak eşyası sayısı, kişisel eşyalar ve takılar yönünden terekeleri incelediğimizde ise Ümmü Gülsüm ve Hatice Hanımların çok geniş bir eşya çeşitliliğine sahip oldukları görülecektir. Her iki kadının terekesinin ev ve mutfak eşyaları ile takı ve diğer kişisel eşya sayısı bakımından fazla olması da bu kadınların aynı zamanda köy şartlarında servet yönünden de zengin oldukları anlamına gelmektedir. Bundan başka çok genç yaşta vefat ettikleri anlaşılan her iki hanımın terekesinde yer alan giyim eşyalarının büyük bir kısmının yeni olması da, bu eşyaların düğünleri sırasında hazırlanan çeyizlerinden kalan eşyalar olduğu anlamına gelmektedir. Diğer taraftan her iki hanımın terekesinde de çeyiz sandığı olduğunu tahmin ettiğimiz iki sandığın bulunması da bu durumun kanıtıdır.

Şer'iyeye sicilleri görüleceği üzere köyler düzeyindeki yerleşim yerlerinin sosyo-ekonomik yapısının ortaya konulması noktasında gayet önemli veriler ihtiva etmektedir. Bugüne kadar daha çok şehir tarihi, kadınlar, toplumun maddi kültür varlıkları üzerine yapılan çalışmalarda ön plana çıkan şer'iyeye sicilleri özelinde terekeler, köyler gibi daha küçük yerleşim alanlarının toplumsal tarihinin yazılması noktasında üzerinde durulması gereken kayıtlardır. Bu noktada vefat eden kişinin geriye bıraktığı menkul ve gayrimenkul mal varlığından; başta ev içi eşya kullanımının, terekenin tutulduğu dönemdeki giyim kuşam şekillerinin, kişiler için toplumda kullanılan lakapların ve aile fertlerine verilen isimlerin neler olduğu, ailenin büyüklüğü olan dede-nine-babaanneninin isimlerinin kullanılıp kullanılmadığına varana değin pek çok toplumsal olguya cevap bulmak mümkündür. Bunlardan başka özellikle kadınlara ait terekelerden yola çıkarak köy toplumunda kadının sosyal statüsünün ve ekonomik durumunun ne olduğu, kadına verilen değer

---

Cambridge 1987. Ayrıca Abdülmecit Mutaf, 17. yüzyıl Balıkesir'e ait tereke kayıtları üzerinden şehirdeki tek eşli erkeklerin oranını % 91, köydekilerin oranını % 95; iki eşli erkeklerin oranını ise şehirde % 9, köylerde % 5 olarak tespit etmiştir. Bkz.: Abdülmecit Mutaf, *XVII. Yüzyılda Balıkesir'de Kadınlar*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir 2002, s. 101.

göstergesi olarak mehir hakkına riayet edilip edilmediği, çocuk sayısı başta olmak üzere bir Osmanlı ailesinin kaç kişiden oluştuğu ve köylerde çok eşle evlilik gibi literatürde hâlâ tartışmaların devam ettiği bir kısım konuların aydınlatılması noktasında da terekeler bize ufuk açıcı fikirler vermektedir.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgesi

Edremit Şer'iyе Sicilleri (EŞS), Numara (nr.) 1244.

Resmi Yayın ve Sözlükler

166 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri (937/1530), TC Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın Nu: 27, Ankara 1997.

Devellioğlu Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 1993.

Koçu Reşat Ekrem, *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, Sümerbank Kültür Yayınları, yy 1966.

Yılmaz Fehmi, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, Gökkuşbe Yayınları, İstanbul 2010.

Sertoğlu Midhat, *Osmanlı Tarih Lugatı*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1986.

Sezen Tahir, *Osmanlı Yer Adları*, TC Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayın Nu: 21, Ankara 2006.

Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2010.

Türkiye Giyim-Kuşam ve Süslenme Sözlüğü-Etimolojik ve Açıklamalı, haz. Baybars Gülensoy, Motif Vakfı Yayınları, Konya 2003.

Ünal Mehmet Ali, *Paradigma Osmanlı Tarih Sözlüğü*, Paradigma Yayıncılık, İstanbul 2011.

İnceleme-Araştırmalar

Abacı Zeynep Dörtok, "Bir Sorun Çözme Yöntemi Olarak Sulh: 18. Yüzyıl Bursa Kadı Sicillerinden Örnekler ve Düşündürdükleri", *OTAM*, sy. 20, (2006), ss. 105-115.

Abou-El-Haj Rıfa'at Ali, "Daily Life in 16th Century Ottoman Jerusalem: Kafalah as a System of Social Control", *9th Congress of Social and Economic History of Turkey*, 20-23 Ağustos 2001, Dubrovnik, Hırvatistan.

19. Yüzyıl Sonlarında Edremit'te Beş Köylü Beş Tereke

Akyüz Yahya, “Şehit Hamdi Bey’in Son Günlerine Ait Orijinal İki Mektup”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, c. X/ sy. 28, (1994), ss. 1-17.

Anastasiadou Meropi, *Tanzimat Çağında Bir Osmanlı Şehri Selanik*, çev. Işık Ergüden, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2001.

Arslan İsmail, *19. Yüzyılda Balıkesir’de Tarımsal Üretim ve Köylüler*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, Balıkesir 2004.

_____, “XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Temettuat Kayıtlarına Göre Bir Köy: İğdiç (Selimağa) Köyü”, *Akademik Araştırmalar Dergisi*, sy. 18, (2003), ss. 213–226.

Bardakoğlu Ali, “Iskat”, *DİA*, c. 19, TDV, (1999), ss. 137-143.

Barkan Ömer Lütfi, "Edirne Askeri Kassamına Ait Tereke Defterleri (1545-1659)" *Belgeler*, c. III/ sy. 5-6, (1966), s. 1-492.

Cin Halil - Akgüdüz Ahmet, *Türk Hukuk Tarihi*, c. II, OSAV Yayınları, İstanbul 1996.

Çiçek Kemal, “Cemaat Mahkemesinden Kadı Mahkemesine Zimmîlerin Yargı Tercihi”, ed. Kemal Çiçek, *Pax Ottomana Studies in Memoriam Prof. Dr. Nejat Göyünç*, Sota & YTY, Ankara 2001, ss. 31-49.

Ersoy Osman, “Şer’iye Sicillerinin Toplu Kataloğuna Doğru”, *Ankara Üniversitesi Dil-Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, c. XXI/ sy. 3-4, (1963), ss. 33-85.

Erünsal İsmail, “Türk edebiyatı Tarihinin Arşiv Kaynakları IV: Lami‘i Çelebi’nin Terekesi”, *Journal of Turkish Studies (Türklük Bilgisi Araştırmaları)*, Vol. 14, Harvard University, (1990), pp. 179-194.

Faroqhi Suraiya, *Osmanlı Dünyasında Üretmek, Pazarlamak, Yaşamak*, çev. Gül Çağalı Güven-Özgür TÜresay, İstanbul 2003.

_____, *Men of Modest Substance, House Owners and House Property in Seventeenth-century Ankara and Kayseri*, Cambridge University Press, Cambridge 1987.

Fekete Lajos, “XVI. Yüzyılda Taşralı Bir Türk Efendi Evi”, çev. M. Tayyib Gökbilgin, *Belleten*, c. XLIII/ sy. 170, (1979), ss. 457-480.

Gerber Haim, *Economy and Society in an Ottoman City, Bursa, 1600-1700*, The Hebrew University, Kudüs 1988.

Halaçoğlu Yusuf, “Şer’iye Sicillerinin Toplu Kataloğuna Doğru, Adana Şer’iye Sicilleri”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, sy. 30, (1976), ss. 99-108.

İlgürel Mücteba, “Şer’iye Sicillerinin Toplu Kataloğuna Doğru”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, sy. 28-29, (1975), ss. 123-166.

İnalçık Halil, "15. Asır Türkiye İktisadi ve İctimai Kaynakları" *İktisat Fakültesi Mecmuası* c. 15/ No: 1-4, (1953-54), ss. 51-75.

_____, “Osmanlı İdare, Sosyal ve Ekonomik Tarihiyle İlgili Belgeler Bursa Kadı Sicillerinden Seçmeler III Köy Sicil ve Terekeleri”, *Belgeler*, c. XV/ sy. 19, (1993), ss. 23-167.

_____, “A Case Study of the Village Microeconomy: Villages in the Bursa Sancak, 1520-1593”, *The Middle East and the Balkans under the Ottoman Empire Essays on Economy and Society*, Indiana University Turkish Studies, Bloomington 1993, ss. 161-176.

Karaman Hayrettin, *Aile İlmihali*, Timaş Yayınları, İstanbul 2011.

Karataş Ali İhsan, “XVIII. Yüzyılda Bursa Halkının Ekonomik Yapısı”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. 15/ sy. 2, (2006), ss. 231-264.

Maydaer Saadet, “XVII. Yüzyılda Bursa’da Emekli Bir Kadı: Baldırzade Oğlu Derviş Mehmet Efendi ve Serveti”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. 17/ sy. 2, (2008), ss. 569-592.

Mutaf Abdülmecit, *Salnâmelere Göre Karesi (1847-1922)*, Zağanos Kültür ve Eğitim Vakfı Yayınları, Balıkesir 2003, s. 141.

_____, “Amicable Settlement in Ottoman Law: Sulh System”, *Turcica*, Vol. 36, (2004), pp. 125-140.

_____, *XVII. Yüzyılda Balıkesir’de Kadınlar*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir 2002.

Ongan Halit, *Ankara’nın 1 numaralı Şer’iye Sicili 21 Rebiülâhur-991-Evahir-i Muharrem-992 (14 Mayıs 1583-12 Şubat 1584)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1958.

Ortaylı İlber, “Kent Tarihinde Kaynak Sorunları”, *Osmanlı İmparatorluğu’nda İktisadi ve Sosyal Değişim Makaleler I*, Ankara: Turhan Kitabevi, 2000, s. 139-143.

Özdeğer Hüseyin, *1463-1640 Yılları Bursa Şehri Tereke Defterleri*, İÜİF Türk İktisat ve İctimaiyat Tarihi Araştırmaları Merkezi Yayını, İstanbul 1988.

Öztürk Said, *Askeri Kassama Ait 17. Asır İstanbul Tereke Defterleri (Sosyo-Ekonomik Tahlil)*, OSAV, İstanbul 1995.

Sümer Faruk, *Yabanlu Pazarı*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 1985.

19. Yüzyıl Sonlarında Edremit'te Beş Köylü Beş Tereke

Şentürk Lütü, "İskat-ı Salat", *Diyanet İlmî Dergisi (Diyanet Dergisi)*, c. XV/ sy. 5-6, (1976), ss. 334-338.

Şer'îye Sicilleri, c. I, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1998.

Tüfekçi İbrahim, *Şer'îye Sicilleri Işığında İslam Yargılama Hukukunda Bilirkişilik*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2000.

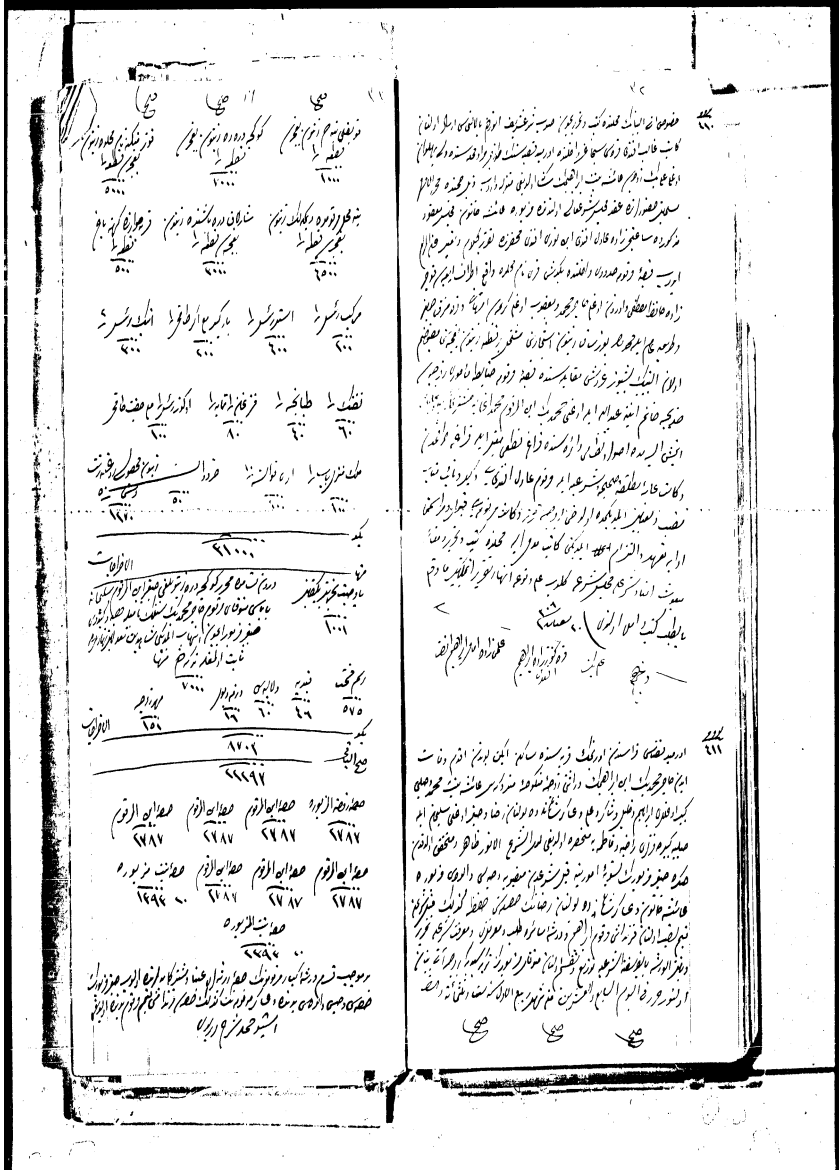
Ünal Ali, *Allah Kelamı Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali*, Define Yayınları, İzmir 2008.

Yazır Elmalılı M. Hamdi, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali, Güncel Türkçe ile Sadeleştirilmiş*, Bağımsız Yayıncılık, İstanbul 2009.

EKLER

حرفی الدین الحویب المولی فویب	MİLLİ KÜTÜPHANE BAŞKANLIĞI
S.S.D.:	
İLİ : BALIKESİR	
İLÇE : EDREMIT	
Demirbaş No : 1244	
Mikrofilm No: 5821	
Poz Sayısı: 28	
Çekildiği Yıl : 1998	

Belge 1. 1244 Numara ile Kayıtlı Edremit Şer'îye Sicilinin İlk Sayfasındaki Bilgiler.

Belge 2. Edremit’ in Örencik köyü sakinlerinden Hacı Mehmet Bey’in terekesi.